

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**Харківський національний університет
внутрішніх справ**

О. М. БАНДУРКА, О. В. ТЯГЛО

ЮРИДИЧНА ЛОГІКА

**Підручник
для студентів вищих навчальних закладів**

2-е видання, перероблене і доповнене

Харків
2017

УДК 340:16(075.8)

ББК 87.4я73

Б 23

Рекомендовано до друку

Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 30 червня 2017 р., протокол № 6

Рецензенти:

І. В. Карпенко, доктор філософських наук, професор
(Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

О. М. Юркевич, доктор філософських наук, професор
(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

Бандурка О. М., Тягло О. В.

Б23 Юридична логіка : підручник. 2-е вид., переробл. і доповн.– Х. :
Золота миля, 2017. — 216 с.

ISBN 978-966-1685-70-2

У підручнику подано відомості з загальної логіки і юридичної логіки з огляду на сучасні вимоги вищої освіти фахівців у сфері правознавства. Розглянуто не тільки норми і стандарти правильного мислення, а й типові логічні помилки та хитрощі: це сприятиме виробленню у читача навичок уникнення вад власних міркувань та ефективної критики спроб введення в оману з боку несумлінних опонентів.

Підручник безпосередньо призначений майбутнім фахівцям у сфері правознавства. Разом з тим він буде корисний студентам інших спеціальностей — майбутнім політикам і бізнесменам, управлінцям і журналістам, усім, хто прагне підвищувати ефективність свого мислення і досягати успіху у критичній комунікації.

УДК 340:16(075.8)

ББК 87.4я73

ISBN 978-966-1685-70-2

© О. М. Бандурка, О. В. Тягло, 2017

Зміст

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ	7
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	9
ВСТУП	10
0.1. НАВИЩО ВИВЧАТИ НАУКУ ЛОГІКИ СЬОГОДНІ?	10
0.2. ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВОЗНАВСТВА	13
ОСНОВИ ЛОГІКИ	
Розділ 1. Вихідне поняття про науку логіки	
1.1. ЗАГАЛЬНА ЛОГІКА І ЮРИДИЧНА ЛОГІКА	17
1.2. МАТЕРІАЛЬНІ Й ЛОГІЧНІ ПОМИЛКИ	23
1.3. ВИРАЖЕННЯ МИСЛЕННЯ У МОВІ	25
Додаткова література	27
Завдання для самоконтролю	28
Розділ 2. Основні закони логіки та типові їх порушення	
2.1. ЗАКОН ТОТОЖНОСТІ	31
2.2. ЗАКОН НЕСУПЕРЕЧНОСТІ	35
2.3. ЗАКОН ВИКЛЮЧЕНОГО ТРЕТЬОГО	37
2.4. ЗАКОН ДОСТАТНЬОЇ ПІДСТАВИ	39
Додаткова література	43
Завдання для самоконтролю	43
Розділ 3. Логічні операції з поняттями	
3.1. ЗМІСТ І ОБ`ЄМ ПОНЯТТЯ	48
3.2. ВІДНОШЕННЯ МІЖ ПОНЯТТЯМИ	49
3.3. ОПЕРАЦІЯ ПОДІЛУ ПОНЯТТЯ І ТИПОВІ ЇЇ ПОРУШЕННЯ	51
3.4. ОПЕРАЦІЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ І ТИПОВІ ЇЇ ПОРУШЕННЯ	54
3.5. ОПЕРАЦІЇ, ЩО ЗАМІНЮЮТЬ ВИЗНАЧЕННЯ: ОПИС І ХАРАКТЕРИСТИКА	58

Додаткова література	61
Завдання для самоконтролю	61
Розділ 4. Логічні операції з судженнями	
4.1. Види категоричних суджень	66
4.2. Логічне значення судження	68
4.3. Визначення логічного значення складного судження	70
4.4. Поняття модального судження	71
4.5. Алетична модальність	71
4.6. Деонтична модальність	73
Додаткова література	74
Завдання для самоконтролю	74
ЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ ОКРЕМИХ ДІЙ У ЮРИДИЧНОМУ ПРОЦЕСІ	
Розділ 5. Логічні підстави опитування і допиту	
5.1. Пізнавальне значення запитання і відповіді, їх взаємозв'язок	78
5.2. Види запитань	81
5.3. Умови правильної постановки запитань	83
5.4. Реакція на запитання	86
5.5. Деякі запитання-пастки і реакція на них	88
5.6. Види відповідей	90
5.7. Неправильні відповіді	93
5.8. Особливості запитань і відповідей у сфері правознавства	94
Додаткова література	97
Завдання для самоконтролю	97
Розділ 6. Логічні підстави висування і перевірки версій	
6.1. Структура методу гіпотез	103
6.2. Основні види юридично значущої інформації	105
6.3. Види умовиводів	106
6.4. Умовиводи за аналогією	107
6.5. Індуктивні умовиводи	110
6.5.1. Популярна індукція	112
6.5.2. Статистичне узагальнення	113
6.5.3. Наукова індукція	115
6.5.4. Логічні методи виявлення причинно-наслідкового зв'язку	117
6.5.4.1. Метод схожості	117
6.5.4.2. Метод різниці	119
6.5.4.3. Метод супутніх змін	120
6.5.4.4. Метод залишків	121

6.6. Дедуктивні умовиводи	122
6.6.1. Простий категоричний силогізм	123
6.6.2. Скорочений силогізм	127
6.6.3. Поняття про логіку висловлювань і логіку предикатів	128
6.6.4. Деякі практичні значущі формули логіки висловлювань	128
6.7. Як «ПРАЦЮЄ» МЕТОД ГІПОТЕЗ: ПРИКЛАД РОЗСЛІДУВАННЯ НИЗКИ ВБИВСТВ МОЛОДИХ АНГЛІЙОК	130
Додаткова література	136
Завдання для самоконтролю	137

ЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Розділ 7. АНАЛІЗ АРГУМЕНТОВАНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ

7.1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ	151
7.2. Виявлення ПРОБЛЕМИ І ВИСНОВКУ	152
7.3. Виявлення РЕЗОНІВ	155
7.4. Виявлення СТРУКТУРИ АРГУМЕНТУ	156
7.5. ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ	160
Додаткова література	162
Завдання для самоконтролю	162

Розділ 8. РОЗУМІННЯ АРГУМЕНТОВАНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ

8.1. ВИТОКИ ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ: ПРИРОДНА МОВА	164
8.1.1. Полісемія, евфемізми, жаргон	164
8.1.2. «Ідоли розуму» за Френсісом Беконом	167
8.1.3. Шляхи і засоби розуміння	169
8.2. ВИТОКИ ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ: НЕПОВНОТА ПОВІДОМЛЕННЯ	171
8.2.1. Неявні ціннісні припущення	172
8.2.2. Неявні дескриптивні припущення	174
8.2.3. Умови прийнятності аргументу	175
Додаткова література	177
Питання і завдання для самоконтролю	177

Розділ 9. ОЦІНКА АРГУМЕНТОВАНОГО ПОВІДОМЛЕННЯ

9.1. ОЦІНКА ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ	179
9.2. ОЦІНКА ВИСНОВКУ	180
9.3. ОЦІНКА РЕЗОНІВ: ФАКТИЧНІ ДАНІ	181
9.3.1. Статистичні дані	184
9.3.2. Висновки експертів	185
9.4. ОЦІНКА РЕЗОНІВ: ПРАВОВІ НОРМИ	190
9.5. ОЦІНКА СТРУКТУРИ АРГУМЕНТУ	191

9.6. Оцінка сили аргументу	193
Додаткова література	194
Завдання для самоконтролю	194
Розділ 10. Критика аргументованого повідомлення	
10.1. Підстави і сутність критики	198
10.2. Алгоритм критики	199
10.3. Типові логічні помилки	203
Додаткова література	207
Завдання для самоконтролю	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	210
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	213

Передмова до другого видання

Перше видання даного підручника «Юридична логіка» побачило світ у 2011 році. Воно одержало позитивну оцінку спільноти професіоналів, витримало апробацію у навчальному процесі в юридичних вищих навчальних закладах¹. Проте життя не стоїть на місці, і за роки, що минули, у вітчизняному праві відбулися значущі зміни. Серед них, перш за все, уведення в дію у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України, а також створення у 2015 році Національної поліції. Без урахування цих змін освіта вітчизняних фахівців у сфері правознавства сьогодні втратить значну частку актуальності та практичного використання. З огляду на них і підготоване доповнене та осучаснене видання підручника «Юридична логіка».

Іншим стимулом підготовки другого видання було прагнення ще точніше сфокусувати навчання саме на юридичній логіці — як на одній з особливих матеріальних логік, котра виборює місце поряд з загальною, або формальною, логікою. Досягнути цієї мети не можливо без порівняння і паралельного засвоєння відповідних елементів загального й особливого у правильному мисленні фахівця у сфері правознавства: це визначило зміст навчального матеріалу, де поєднуються відомості з загальною логікою та юридичною логікою.

Створення як першого, так і другого видання підручника занурене у контекст все ширших докорінних перетворень, які набувають ознак наукової революції: парадигма формальної логіки знаходить свої межі, перестаючи бути «єдиним законним» представником науки логіки. З огляду на цю обставину стає зрозумілою підвищена увага до зале-

¹ Див., зокрема, рецензії фахівців з відомих вітчизняних центрів юридичної освіти: Юркевич О. Наука міркувати і спілкуватися правильно у правовому полі / Олена Юркевич // Філософська думка. – 2012. – № 2. – С. 119-122; Сумарокова Л. М. Про новий підручник з юридичної логіка / Сумарокова Людмила Миколаївна // Європейські перспективи. – 2012. – № 3. – Ч. 1. – С. 209-212. У 2012 році наша книжка посіла перше місце у Конкурсі на краще наукове, навчальне та періодичне видання в системі МВС України у номінації «Підручник».

жності норм і стандартів правильного мислення від того поля соціального простору, в якому воно розгортається, до побудови чи опрацювання юридичної аргументації, до недемонстративних умовиводів з імовірними засновками тощо.

Вважаємо своїм обов'язком висловити вдячність декану філософського факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна доктору філософських наук, професору *Івану Васильовичу Карпенку* і завідувачці кафедри логіки Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого доктору філософських наук, професору *Олені Миколаївні Юркевич*, котрі прорецензували рукопис цього підручника та запропонували низку слухних рекомендацій.

*Доктор юридичних наук, професор
академік Національної академії
правових наук України
Заслужений юрист України*

 О. М. Бандурка

*Доктор філософських наук,
професор
Заслужений працівник освіти
України*

 О. В. Тягло

Перелік скорочень

ГКУ — Господарський кодекс України 2003 року.

ГПКУ — Господарський процесуальний кодекс України 1992 року.

КАСУ — Кодекс адміністративного судочинства України 2005 року.

ККУ — Кримінальний кодекс України 2001 року.

КПКУ — Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року.

КУпАП — Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 року.

ЦПКУ — Цивільний процесуальний кодекс України 2004 року.